

**КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**
**CONSTITUTIONAL GUARANTEES
OF INFORMATION SECURITY OF A PERSON AND A CITIZEN**

**Правдюк А.Л., к.ю.н.,
доцент кафедри права**

Вінницький національний аграрний університет

У статті розглянуто актуальні проблеми реалізації конституційних гарантій інформаційної безпеки людини і громадянина в Україні на сучасному етапі. Проаналізовано наукові погляди щодо поняття «інформаційна безпека» та «інформаційна безпека людини» у контексті національної конституційної доктрини.

Розглянуто концептуальні конституційні засади інформаційної безпеки людини як найвищої соціальної цінності. Здійснено аналіз конституційних норм, покликаних гарантувати інформаційну безпеку людини. Наголошено на тому, що Конституція України визнає людину головним об'єктом інформаційної безпеки.

Досліджено проблему реалізації зазначених конституційних гарантій у національному законодавстві та інших нормативних документах. Відзначено, що положення чинних законодавчих актів стосуються насамперед інформаційної безпеки держави, а інформаційна безпека людини і громадянина не досить урегульована. Акцентовано увагу на тому, що завданням вітчизняного законодавця має стати внесення відповідних змін до чинних документів та їхня кодифікація, що стане гарантією забезпечення реалізації статті 3 Конституції України, яка декларує, що людина та її безпека є найвищою соціальною цінністю.

Незважаючи на наявність конституційних гарантій інформаційної безпеки, стан інформаційної безпеки людини і громадянина в Україні свідчить про низький рівень її правового регулювання. Значна кількість випадків порушення та обмеження інформаційних прав, відсутність належного захисту від негативних інформаційних впливів свідчить про не досить дієвий нормативно-правовий механізм інформаційної безпеки.

У статті акцентовано увагу на необхідності неухильного дотримання конституційних положень задля побудови ефективної системи правового регулювання інформаційної безпеки та розроблення пріоритетних напрямів державної політики у сфері інформаційної безпеки людини і громадянина.

Ключові слова: Конституція України, інформація, інформаційна безпека, людина і громадянин.

The article considers the current problems of implementation of constitutional guarantees of information security of man and citizen in Ukraine at the present stage. Scientific views on the concept of "information security" and "information security of man" in the context of national constitutional doctrine are analyzed.

Conceptual constitutional principles of human information security as the highest social value are considered. The analysis of the constitutional norms which are called to guarantee information security of the person is carried out. It is emphasized that the Constitution of Ukraine recognizes a person as the main object of information security.

The problem of realization of the mentioned constitutional guarantees in the national legislation and other normative documents is investigated. It is noted that the provisions of current legislation relate primarily to information security of the state, and information security of man and citizen is not sufficiently regulated. Emphasis is placed on the fact that the task of the domestic legislator should be to make appropriate changes to existing documents and their codification, which will guarantee the implementation of Article 3 of the Constitution of Ukraine, which declares that man and his security is the highest social value.

Despite the existence of constitutional guarantees of information security, the state of information security of man and citizen in Ukraine indicates a low level of its legal regulation. A significant number of cases of violation and restriction of information rights, lack of proper protection against negative information influences indicates an ineffective regulatory mechanism of information security.

The article emphasizes the need for strict compliance with constitutional provisions in order to build an effective system of legal regulation of information security and the development of priority areas of state policy in the field of information security of man and citizen.

Key words: Constitution of Ukraine, information, information security, man and citizen.

Актуальність теми. Інформаційна безпека людини у глобальному інформаційному суспільстві є однією із найактуальніших проблем сучасності. Належне правове регулювання інформаційних відносин стає ледь не першочерговим завданням сучасної демократичної правової держави. Особливе місце у системі інформаційних відносин посідає інформаційна безпека людини у нерозривному зв'язку із інформаційною безпекою суспільства і держави. Слід зазначити, що відповідно до Конституції України людина є найвищою соціальною цінністю. Побудова системи правового регулювання відносин, пов'язаних із інформаційною безпекою людини, є ключовою. Тож нині дуже гостро постає потреба в ефективному законодавчому врегулюванні, у визначенні правових засад інформаційної безпеки і пріоритетних напрямів державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблеми конституційних гарантій інформаційної безпеки висвітлювали такі науковці, як І. Бондар, О. Довгань, М. Згуровський, О. Золотар, Р. Калужний, Б. Кормич, В. Ліпкан, А. Нашинець-Наумова, І. Панова, В. Політан-

ський, Ю. Руденко, Г. Сашук, Т. Ткачук, С. Феденько, О. Хілько, Р. Шаповал, В. Шемчук, О. Ярема та інші. Однак через стрімкий розвиток інформаційних технологій, появу глобальних і локальних інформаційних загроз постає необхідність формування якісної правової системи інформаційної безпеки. Особливо актуальними є проблеми реалізації конституційних гарантій дотримання інформаційних прав та безпеки людини і громадянина у сучасному інформаційному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Юридична сутність інформаційної безпеки полягає у захисті прав і свобод людини та громадянина, а гарантії інформаційних прав є однією із найважливіших ознак сучасної правової держави. Основоположні засади інформаційної безпеки людини і громадянина в Україні задекларовані у конституційних нормах, насамперед тих, що регулюють сферу інформації.

Конституція України визнає людину головним об'єктом інформаційної безпеки, адже відповідно до статті 3 Конституції «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні

найвищою соціальною цінністю» [4]. Інформаційна безпека людини у сучасному інформаційному світі є важливим чинником, що визначає не лише умови її суспільного буття, але є ознакою демократії та правової держави.

Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки відповідно до статті 17 Конституції України є найважливішими функціями держави і справою всього Українського народу [4].

Важливим завданням держави щодо забезпечення інформаційної безпеки людини є неухильне забезпечення конституційного права кожної людини на одержання, використання, поширення і зберігання інформації, на вільне вираження своїх поглядів на засадах ефективного використання новітніх засобів обміну інформацією, вироблення і просування на світовому рівні власного інформаційного продукту [5].

Як зазначає Т. Ткачук, гуманітарний складник інформаційної безпеки містить величезну сукупність проблем, пов'язаних із дотриманням конституційних прав і свобод громадян у сфері духовного розвитку та інформаційної діяльності [11, с. 168].

Для розуміння юридичної сутності такого суспільного явища, як інформаційна безпека, ми розглянемо визначення цього поняття у контексті конституційної доктрини.

Насамперед слід зазначити, що чіткого визначення поняття «інформаційна безпека» як юридичної категорії немає. Існує велика кількість наукових поглядів, запропонованих фахівцями різних галузей правової науки. Зміст зазначеного поняття розкривається у практичній діяльності, наукових дослідженнях і нормативно-правових документах.

На думку Б. Кормича, інформаційна безпека - це захищеність установлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси у державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства і держави [6, с. 125].

Як зазначає А. Нашинець-Наумова, інформаційна безпека – це сукупність життєво важливих умов функціонування суб'єктів (особи, суспільства, держави) в інформаційній сфері та суб'єктивних (правових, політичних, інформаційних, наукових, оперативно-розшукових) можливостей їх усвідомлення і контролю [8, с. 10].

О. Косогов констатує, що «інформаційна безпека, захист якої відповідно до статті 17 Конституції України поряд із суверенітетом, територіальною цілісністю та економічною безпекою є найважливішою функцією держави, досягається шляхом розроблення сучасного законодавства, упровадження сучасних безпечних інформаційних технологій, побудови функціонально повної національної інфраструктури, формування і розвитку інформаційних відносин тощо» [153, с. 163].

Інформаційна безпека має суб'єктно-об'єктний склад. Виходячи із критерію основного об'єкта, система інформаційної безпеки складається з інформаційної безпеки особи, інформаційної безпеки суспільства та інформаційної безпеки держави. Крім того, вказані об'єкти інформаційної безпеки виступають одночасно і як її суб'єкти, своїми діями забезпечуючи захист важливої для них інформації та інформаційних процесів [7, с. 29].

За визначенням В. Шемчука, інформаційна безпека – це правовідносини, що виникають під час здійснення превентивних і захисних заходів в інформаційному середовищі людини, суспільства і держави [4, с. 33].

Необхідність дослідження загроз інформаційній безпеці людини у контексті її інформаційних прав і свобод підкреслює О. Золотар, наголошуючи, що інформаційна безпека людини передбачає, зокрема, реалізацію життєво важливих інтересів людини і гармонійний розвиток в умовах інформаційного суспільства незалежно від наявності інформаційних загроз [1, с. 77].

На думку Р. Калюжного, інформаційна безпека – це вид суспільних інформаційних правовідносин зі створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для людини, суспільства і держави безпечних умов життєдіяльності, а також спеціальних правовідносин, пов'язаних зі створенням, зберіганням, поширенням і використанням інформації [3, с. 20].

Поняття «інформаційна безпека людини» розкрила у своєму дослідженні Г. Сташук. Як зазначає дослідниця, інформаційна безпека особистості визначається як стан захищеності особистості від інформаційних впливів, які проти її волі чи бажання чинять ту чи іншу дію на її психіку, змінюють її поведінку чи обмежують свободу вибору. Інформаційний вплив у контексті інформаційної безпеки дослідниця розглядає як вплив на процес зміни психічного стану людини під впливом інформаційного середовища. Наприклад, недостовірні інформації впливає на адекватність сприйняття себе та оточуючих. Г. Сашук акцентує увагу на тому, що сама природа психіки людини робить її вразливою до різноманітних інформаційних впливів навколишнього середовища [9].

Виходячи з аналізу наукових поглядів щодо поняття «інформаційна безпека» як стану захищеності, можна виділити три її різновиди: інформаційна безпека людини і громадянина (особистості), інформаційна безпека держави, інформаційна безпека суспільства.

Конституція закладає основи функціонування інформаційного суспільства, зокрема інформаційної безпеки людини, у статтях 31, 32, 34, 50, гарантуючи права на таємницю листування, телефонні розмови, кореспонденцію; на захист від втручання у приватне життя; на захист від незаконного поширення конфіденційної інформації, судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію і права вимагати її вилучення через це; права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір; права вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також права на її поширення [4].

Ці основні права людини в інформаційній сфері підкріплюються і розширюються цілою низкою інших конституційних норм. Зокрема, слід назвати норми ст. 15 Конституції України, що встановлюють політичну та ідеологічну різноманітність суспільного життя і забороняють цензуру; норми ст. 21 Конституції закріплюють невідчужуваність та непорушність прав і свобод людини; норми ст. 28 Конституції закріплюють право людини на повагу до її гідності, забороняють піддавати людину катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню, забороняють піддавати людину без її вільної згоди медичним, науковим чи іншим дослідом.

Окрім того, велике значення має ст. 41 Конституції, яка, зокрема, визначає право кожного володіти, користуватись і розпоряджатись своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної і творчої діяльності, встановлюючи непорушність права приватної власності.

Чинниками забезпечення інформаційної безпеки є гарантування безпеки інформації загального доступу, мереж зв'язку, інформаційно-телекомунікаційних систем, технічних і програмних засобів виконання маніпуляцій із інформацією; доступу до інформації; конфіденційності інформації із обмеженим доступом; захищеності особи, суспільства і держави від шкідливого впливу певних видів інформації (у цьому випадку йдеться не про інформацію, віднесену до категорій із обмеженим доступом, а про такі її види, здатні зашкодити вказаним суб'єктам інформаційних відносин) [11, с. 303].

Основою нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки є Конституція України, Закони України, укази, розпорядження Президента України тощо, а також

відповідні міжнародно-правові акти, що становлять нормативно-правову базу інформаційної безпеки. Основними законами у сфері інформаційної безпеки є Закон України «Про інформацію», "Про телебачення і радіомовлення", "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", "Про державну таємницю", "Про науково-технічну інформацію", "Про телекомунікації", "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки", "Про доступ до публічної інформації", "Про захист персональних даних", "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах", "Про електронний цифровий підпис", "Про Національну програму інформатизації", "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України", «Про національну безпеку України». Стратегічні засади інформаційної безпеки сформульовано у Національній програмі інформатизації, Доктрині інформаційної безпеки України тощо.

Проте слід відзначити, що майже всі положення зазначених документів більшою мірою стосуються інформаційної безпеки держави, а інформаційна безпека людини і громадянина не досить законодавчо врегульована. Тут слід акцентувати увагу на тому, що відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Незважаючи на наявність конституційних гарантій інформаційної безпеки, стан інформаційної безпеки людини і громадянина в Україні свідчить про низький рівень її правового забезпечення. Значна кількість випадків порушення та обмеження інформаційних прав, відсутність належного захисту від негативних інформаційних

впливів свідчить про не досить дієвий нормативно-правовий механізм інформаційної безпеки.

Ефективності інформаційного законодавства загалом серйозно шкодить також відсутність у нормативно-правових актах із питань забезпечення інформаційної безпеки єдиних для всіх джерел правового регулювання відповідних засадничих нормативних умов [10, с. 301-302].

Недоліком нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України є розпорошення його у численних нормативно-правових актах різної юридичної сили. Не менш важливою проблемою для ефективного забезпечення інформаційної безпеки України є неузгодженість нормативно-правових актів як між собою, так і з чинною Конституцією. На думку О. Золотар, «правове забезпечення інформаційної безпеки має поєднувати норми щодо правового закріплення національних інтересів людини, суспільства і держави в інформаційній сфері; щодо суб'єктивних інформаційних прав людини і громадянина та системи органів, відповідальних за забезпечення інформаційної безпеки, а також форм участі громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки» [2, с. 206].

Висновок. Неухильне дотримання конституційних положень може стати гарантією побудови ефективної системи правового регулювання інформаційної безпеки людини і громадянина. Наразі національне законодавство у сфері інформаційної безпеки є безсистемним, його положення стосуються здебільшого інформаційної безпеки держави і суспільства загалом. Зазначену проблему можна вирішити шляхом кодифікації чинних законодавчих актів, що забезпечить ефективно реалізацію конституційних засад інформаційної безпеки держави, суспільства та людини як найвищої соціальної цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Золотар О.О. Загрози інформаційній безпеці людини. *Правова інформатика*. 2014. № 2(42). С. 70-79. URL: <http://ippi.org.ua/zolotar-oo-zagrozi-informatsiinii-bezpetsi-lyudini> (дата звернення: 04.12.2021).
2. Золотар О.О. *Інформаційна безпека людини: теорія і практика: монографія*. Київ: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. 446 с.
3. Калюжний Р. Питання концепції реформування інформаційного законодавства України. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи інформації в Україні: Тематичний збірник праць учасників Другої науково-технічної конференції*. Київ, 2000. С. 17-21. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/15952> (дата звернення: 05.12.2021).
4. Конституція України. *Верховна Рада України*. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.12.2021).
5. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (проект). URL: <https://podil.kyivcity.gov.ua/content/proekt-konceptsi-gumanitarnogo-rozvytku-ukrainy.html> (дата звернення: 29.11.2021).
6. Кормич Б. А. *Інформаційна безпека: організаційно-правові основи*. Київ: Кондор, 2004. 382 с.
7. Кормич Б. А. *Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України*. Одеса, 2003. 472 с.
8. Нашинець-Наумова А. Ю. *Інформаційна безпека: питання правового регулювання*. Київ, 2017. 168 с.
9. Сацук Г. *Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки*. URL: http://journ.univ.kiev.ua/trk/publikacii/satshuk_publ.php. (дата звернення: 05.12.2021).
10. Ткачук Т. Ю. *Забезпечення інформаційної безпеки в мовах євроінтеграції України: правовий вимір*. Київ, 2018. 422 с.
11. Ткачук Т. Ю. *Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України*. Дис...доктора юрид. наук : 12.00.07. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2019. 487 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/19617> (дата звернення: 05.12.2021).